

СЕКЦІЯ 4

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 65.012.8

Азарова Т.В.

*аспірант кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку та аудиту
Харківського національного університету міського господарства
імені О.М. Бекетова*

ВАРТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

VALUE-BASED APPROACH TO THE DEFINITION OF THE ENTERPRISE'S ECONOMIC SECURITY

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено існуючі підходи до визначення поняття «економічна безпека підприємства». Виявлено переваги та недоліки розглянутих підходів. Запропоновано досліджувати економічну безпеку підприємства на основі управління його вартістю. Обґрунтовано переваги концепції вартісно-орієнтованого управління для забезпечення економічної безпеки підприємства. На основі аналізу існуючих підходів дослідження економічної безпеки та переваг запропонованого вартісного підходу сформовано авторське визначення поняття «економічна безпека підприємства».

Ключові слова: економічна безпека, вартість підприємства, підприємство, підходи, поняття.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы существующие подходы к определению понятия «экономическая безопасность предприятия». Выявлены преимущества и недостатки рассмотренных подходов. Предложено исследовать экономическую безопасность предприятия на основе управления его стоимостью. Обоснованы преимущества концепции стоимостно-ориентированного управления для обеспечения экономической безопасности предприятия. На основе анализа существующих подходов исследования экономической безопасности и преимуществ предложенного стоимостного подхода сформировано авторское определение понятия «экономическая безопасность предприятия».

Ключевые слова: экономическая безопасность, стоимость предприятия, предприятие, подходы, понятие.

ANNOTATION

In the article approaches of definition «economic security of the enterprise» are investigated. Advantages and disadvantages of the considered approaches are revealed. Enterprise value as an approach of management of economic security was suggested. The advantages of the concept of value-based management to ensure the economic security of the enterprise were substantiated. Author's definition of «economic security» was suggested.

Keywords: economic security, cost of the enterprise, enterprise, approaches, definition.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення одним з ключових завдань діяльності підприємства поряд із забезпеченням рентабельності, платоспроможності, фінансової стійкості та ін. є забезпечення економічної безпеки. Дослідження концепції економічної безпеки підприємства стрімко розвиваються та набувають особливої актуальності, зважаючи на дедалі складніші умови та зовнішнє середовище діяль-

ності підприємств останніх років. Проте єдиної думки до визначення категорії «економічна безпека» немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість науковців, таких як В. Тамбовцев, С. Покропивний, О. Раздіна, Н. Капустін, С. Дубецька, О. Нусінова, Ю. Бровкіна, Г. Козаченко та багато інших [1–5; 8; 10; 11], займаються пошуком універсального визначення поняття економічної безпеки. За весь час дослідження даного питання була сформована велика кількість визначень поняття «економічна безпека підприємства», які на сьогоднішній день об'єднуються у певні підходи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існує необхідність у формуванні поняття «економічна безпека підприємства» та формуванні якісно нового підходу дослідження концепції, що гарантувало б ефективно управління та забезпечення економічної безпеки, у більш повній мірі характеризувало стан економічної безпеки та відповідало вимогам всіх типів підприємств.

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів до визначення поняття економічної безпеки, виявленні їх переваг та недоліків для формування якісно нового підходу, заснованого на використанні концепції вартісно-орієнтованого управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз економічної літератури дозволив виявити підходи до вивчення категорії «економічна безпека підприємства».

Системний підхід: даний підхід базується на властивостях притаманних поняттю «система». Тобто економічна безпека підприємства вивчається з позиції її взаємопов'язаних елементів, що взаємодіють із середовищем.

Результатом застосування системного підходу має стати отримання цілісних характеристик функціонування підприємства з урахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, що, в свою чергу, сприятиме забез-

печенню відповідного рівня економічної безпеки шляхом захисту від потенційних та наявних ризиків [1].

До представників системного підходу можна віднести В. Тамбовцева, який вважає, що економічна безпека підприємства – це сукупність властивостей стану виробничої підсистеми, які забезпечують досягнення цілей всієї системи [2]. Відповідно до визначення С. Дубецької, економічна безпека підприємства – це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору стійкості (самовиживання) та розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, непередбачуваних дій і складно прогнозованих факторів [3].

Системний підхід вказує лише на наявність взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів економічної безпеки підприємства та характеризує ефективність їх функціонування для забезпечення економічної безпеки. Відповідно, є важливою ознакою процесу забезпечення економічної безпеки та недостатньо висвітлює саму сутність даного поняття.

Захисний підхід є найбільш розповсюдженим для визначення поняття «економічна безпека». Його сутність треба розглядати з точки зору понятійного апарату, який він в собі містить. По-перше, захист – гарантія безпеки або ряд дій і заходів щодо забезпечення цієї гарантії. В свою чергу, безпека – це такий стан складної системи, коли дія зовнішніх і внутрішніх факторів не призводить до погіршення системи або до неможливості її функціонування і розвитку; стан захищеності життєво-важливих інтересів особистості, суспільства, організації, підприємства від потенційно і реально існуючих загроз або відсутність таких загроз.

Отже, економічна безпека підприємства, відповідно до захисного підходу, розглядається як стан захищеності від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Економісти, які використовують даний підхід, досліджують різні об'єкти захищеності. Здебільшого досліджують захищеність діяльності підприємства, також об'єктом захищеності розглядають життєво важливі інтереси підприємства, досліджують захищеність потенціалу підприємства, бізнес-процесів та їх ресурсного забезпечення та ін.

Захисний підхід найбільш повно відображає головну сутність економічної безпеки підприємства, тобто захист від загроз. Недоліками суто захисного підходу є: ігнорування ефективності діяльності як головної мети створення та існування підприємства; відсутність перспективності – розглядається стан об'єкта дослідження на теперішній момент часу; опосередковано враховується вплив зовнішнього середовища.

Наступний підхід до визначення економічної безпеки – ресурсно-функціональний, або ресурсний. Засновником даного підходу вважається С. Покропивний [4], головною ідеєю підходу є найбільш ефективне використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення

стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому.

Відповідно до даного підходу, виділяються ресурсно-функціональні складові економічної безпеки, як правило, їх сім: фінансова, кадрова, техніко-технологічна, правова, екологічна, інформаційна, силова. Набір ресурсно-функціональних складових варіюється в залежності від поглядів авторів.

Найбільша перевага ресурсно-функціонального підходу – це його комплексність. В рамках даного підходу досліджуються всі складові, що забезпечують діяльність підприємства. Аналізується розподіл та використання ресурсів підприємства, що забезпечує, в свою чергу, його ефективну діяльність та досягнення основних цілей бізнесу – отримання прибутку.

Та все ж даний підхід має вагомі недоліки. Ефективне використання ресурсів не дозволяє в повній мірі стверджувати про економічно безпечне становище підприємства, а зводиться до оцінки ефективності його діяльності. В даному підході здебільшого контролюється внутрішнє середовище підприємства, тоді як зовнішні загрози ігноруються.

Більш сучасним підходом до визначення економічної безпеки підприємства є гармонізаційний підхід. Відповідно до цього підходу, економічна безпека підприємства розглядається як міра гармонізації в часі й просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза його межами [5]. На нашу думку, гармонізація інтересів – це важливий інструмент у забезпеченні економічної безпеки підприємства, але самої суті даного поняття він не передає. Ні зовнішні, ні внутрішні загрози не досліджуються в рамках даного підходу, також не враховується досягнення основної мети діяльності підприємства.

Виділяють також ситуаційний підхід. Основною задачею даного підходу є здатність до швидкого реагування на ситуацію, в якій опинилось підприємство, на конкретні обставини, які впливають на безпеку підприємства. Представники даного підходу стверджують, що економічна безпека полягає в своєчасній реакції на зміни в зовнішньому середовищі, при яких забезпечується адаптація підприємства до умов його існування [6].

Здатність до швидкого реагування в конкретній ситуації є якісною характеристикою та важливою функцією забезпечення економічної безпеки. Але цього недостатньо, щоб стверджувати про безпечний стан підприємства.

В економічній літературі часто виділяють стратегічний підхід до визначення економічної безпеки підприємства. Відносно змісту даного підходу виникають протиріччя серед дослідників поняття економічної безпеки підприємства. Одні розкривають зміст стратегічного підходу як захист від внутрішніх та зовнішніх загроз, інші стверджують, що для досягнення резуль-

тату рекомендується дотримуватися стратегії, що створить умови підготовленості до можливих небажаних змін. Також існують думки, що у межах стратегічного підходу економічна безпека розглядається з точки зору досягнення підприємством цілей, стратегічних інтересів, забезпечення тривалого виживання на ринку тощо.

Сама назва цього підходу походить від багатозначної категорії – стратегії. Для кожного підприємства стратегічними є різні цілі та завдання. Можна виділити три типи стратегії безпеки, які відрізняються за своїм змістом. Перший тип – це стратегія, що пов'язана з необхідністю раптово реагувати на реально виниклі загрози виробничій діяльності. Створені для вирішення цього завдання підрозділи, виділені сили і засоби можуть ослабити або запобігти дії загроз, і в той же час може виникнути ситуація, коли підприємству буде завданий збиток. Другий тип – це стратегія, орієнтована на прогнозування, своєчасне дослідження ситуації як у середині підприємства, так і в навколишньому його середовищі. Виділені для вирішення цього завдання фахівці, сформовані служби безпеки створюють можливість усвідомлено і цілеспрямовано проводити роботу з формування сприятливих умов діяльності фірми. Третій тип – це стратегія безпеки, спрямована на відшкодування отриманого збитку. Даний тип стратегії застосовують, коли немає можливості здійснити стратегію першого і другого типів [7, с. 329].

Отже, стратегічний підхід може бути застосований для визначення економічної безпеки підприємства, та при цьому з'являється необхідність обґрунтування обраних стратегічних цілей та напрямків.

Проаналізувавши поняття економічної безпеки підприємства, протягом всього періоду економістами пропонується визначати економічну безпеку як досягнення певних фінансово-господарських характеристик діяльності підприємства. Так, наприклад, О. Раздіна [8] розглядає економічну безпеку як підвищення фінансової стійкості, Б. Губін [9] – як мінімізацію збитків, Н. Капустін [10] – як забезпечення незалежності, стійкості, здатності до прогресу. Більшість дослідників головною задачею економічної безпеки вважають забезпечення стабільності функціонування.

Достатньо новим та малодослідженим підходом до вивчення економічної безпеки підприємства є застосування показника вартості підприємства. В економічній літературі застосування вартості підприємства у контексті забезпечення економічної безпеки не знайшло достатнього відображення та розгляду. Тільки деякі науковці у своїх працях використовують даний показник. Так, наприклад, О.В. Нусінова [11] у своїй роботі наводить методичні рекомендації до оцінки економічної безпеки підприємства на підставі еталонної та фактичної вартості. О.В. Макарюк [12] доводить, що саме вартість підприємства є основою розвитку та безпеки. Проте взаємозв'язок

та взаємодія вартості та безпеки підприємства, діючі механізми управління безпекою, переваги та недоліки вартісного підходу є питаннями, які не знайшли свого вирішення та відображення на сьогоднішній день.

Управління вартістю підприємства саме по собі вирішує низку питань, пов'язаних з підвищенням ефективності та розвитком діяльності підприємства. Вартість підприємства чи не єдиний показник, що містить в собі велику кількість факторів, які визначають дійсний та майбутній стан підприємства.

Управління, базоване на вартості, полягає в максимально ефективному використанні капіталу, коли вигода від наданого інвесторами капіталу перевищує очікувану вигоду від вкладень з аналогічним ризиком, коли підприємство здатне в довгостроковій перспективі приносити високи та стабільні доходи інвесторам.

Використання концепції вартісно-орієнтованого управління для забезпечення економічної безпеки підприємства має низку переваг порівняно з підходами, розглянутими у статті.

Майже всі підходи до вивчення економічної безпеки для її управління та аналізу покладаються на величину прибутку підприємства та використовують показники фінансової діяльності. Здебільшого такий підхід до управління безпекою підприємства зводиться до фінансового аналізу господарської діяльності підприємства. Як вже було зазначено, показник чистого прибутку не може свідчити про ефективне забезпечення економічної безпеки, а є лише передумовою для подальших дій з її забезпечення. Управління вартістю підприємства ґрунтується на концепції вільних грошових потоків, що має ряд переваг порівняно з використанням показника чистого прибутку, в тому числі і для забезпечення економічної безпеки підприємства.

По-перше, звітний бухгалтерський прибуток не відображає ризиків його отримання. Тобто дані бухгалтерського обліку підприємства відображають те, що вже сталося, а не те, що могло статись. Як результат, у звітному прибутку немає ніякої інформації про ризики, які притаманні діяльності компанії. Традиційні розрахунки прибутку не включають альтернативну вартість, пов'язану з інвестиціями власників в компанію. На звітний прибуток підприємства впливає метод ведення бухгалтерського обліку, який на підприємствах може відрізнитись і відображати недостатньо достовірну інформацію про дійсне фінансово-господарське становище підприємства. Бухгалтерські показники не враховують тимчасової вартості грошей, яка відіграє важливу роль для максимізації акціонерного капіталу.

Концепція вартісно-орієнтованого управління дозволяє оптимально поєднувати довгострокові й короткострокові цілі бізнесу шляхом поєднання показників вартості та економічного прибутку.

Вартісний підхід вимагає здійснення постійного і максимально повного моніторингу діяль-

ності компанії, що значно підвищує якість і ефективність оцінки та управління безпекою підприємства. Використання ключових показників вартості дозволяє визначити не тільки всі точки «зростання», але також врахувати всі витрати і ризики ведення бізнесу компанії.

Вартість підприємства є комплексним показником і включає в себе різні сфери діяльності підприємства подібно до ресурсно-функціонального підходу управління безпекою підприємства, який вважається найбільш популярним серед науковців саме через те, що передбачає забезпечення безпеки на всіх рівнях та сферах діяльності підприємства. Проте потребує залучення великої кількості ресурсів, окремих підрозділів, персоналу для ефективного управління кожною складовою, натомість управління вартістю підприємства містить в собі першочергово такі складові, як фінансова, кадрова, інвестиційна, технологічна.

Висновки. Однією з основних переваг застосування концепції вартісно-орієнтованого підходу є заміна показника чистого прибутку, як основоположного для управління економічною безпекою, на величину грошового потоку. Це дозволяє враховувати всі ризики та особливості діяльності підприємства, перейти від традиційного аналізу фінансових результатів за період та співставлення їх з аналогічними показниками в минулому до довгострокового прогнозу грошових потоків та безперервному моніторингу випереджаючих нефінансових факторів.

Управління вартістю підприємства відповідає управлінню безпекою підприємства за складовими відповідно до ресурсно-функціонального підходу та знімає необхідність у гromіздкисті завдань та залученні зайвих ресурсів.

Базуючись на вартісно-орієнтованій концепції управління вартістю підприємства, під категорією «економічна безпека підприємства» необхідно розуміти стан захищеності підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечується шляхом ефективного використання ресурсів та зростання вартості підприєм-

ства з метою задоволення інтересів інвесторів або власників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бровкіна Ю.О. Підходи до вивчення поняття економічної безпеки підприємства / Ю.О. Бровкіна // Економіка: реалії часу. – 2015. – С. 122–228.
2. Тамбовцев В.Л. Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы / В.Л. Тамбовцев // Вестник МГУ. Серия «Экономика». – 1995. – № 3. – С. 112–118.
3. Дубецька С.П. Економічна безпека підприємства України / С.П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: зб. наук.-практ. конф. (Київ, 16–17 травня 2001 р.). – К., 2003. – С. 146–172.
4. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства / С.Ф. Покропивний; вид. 2-е, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
5. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: [монография] / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
6. Управление организацией / Под ред. А.Г. Поршнева, З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина [и др.]; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Инфра-М, 2000. – 669 с.
7. Череп О.Г. Управління фінансово-економічною безпекою підприємств в Україні / О.Г. Череп, З.П. Урусова, А.А. Урусов // Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». – 2012. – № 3 (61). – С. 328–330.
8. Радзина Е.В. Экономическая безопасность: сущность и тенденции развития: автореф. дис. ... к. э. н.: спец. 08.00.01 / Е.В. Радзина. – М., 1998. – 23 с.
9. Губин Б.В. Некоторые теоретико-методологические аспекты диагностики угроз экономической безопасности территории / Б.В. Губин // Экономическая безопасность: производство – финансы – банки; под ред. В.К. Сенчагова. – М.: Финстатинформ, 1998. – С. 366–372.
10. Капустін М. Економічна безпека галузі і фірми // Бизнес інформ. – 1999. – № 11–12.
11. Нусінова О.В. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства на основі вартості бізнесу / О.В. Нусінова. // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 3 (130). – С. 218–222.
12. Макарюк О.В. Управління вартістю бізнесу в контексті формування його безпеки і розвитку / О.В. Макарюк. // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 3 (117) – С. 131–138.